

I.

M. Toulou.

272225

A. A

2426

Saksa- Inglise vaherord 1897-1900

Hell ja iseäralist tähepanu vääriv
 tundus Saksa- Inglise vaherord juba
 Bismarckile. Kadestate naabrite (eriti
 Prantsus- ja Venemaa) kiinsates võis
 noor Saksa rahvusküün, vägevale saar-
 riigile tugida tohtides, julgemini
 eelolevatele ohtudele silmi vaadata.
 Siiski, siduda Saksaamaa saatus igal
 tingimusel Inglise omaga tähendas
 juba idus õied, mis Saksa neisri-
 riigi rajamisel ta tulevikku ehteks
 ette nähtud. Vägev pidi olema Saksa
 neisririin ja vaba. Aga Inglismaa
 orjastas temale sõbralikke riike, neid

2371074

tarvitades, nagu öeldi, „kindlammaa möö-
gaks.“ Kümme aastat (1879-1889)¹⁾
otsib Bismarck asjata: võiduas võrd-
setel alustel lepinguks ei annud
Inglise poliitika ainustki haaramis-
punkti. Tihedate lepingute ahelita²⁾ ümbrit-
ses Saksamaad Bismarcki lahutus (1890).
Ka Inglise näsi on küljes.³⁾ Kõsimuseks
jäi: hoia ta seda või rebib.

Saksa rahva esivanemate kodumaa
looduslikud piirid olid Rhein ja Do-
nan; põhjas tundmatu ookean,

¹⁾ Becker, Bismarcks Bündnispolitik, lk. 32, ²⁾

²⁾ Leping Saksamaa ja Austria-Ungari vahel 7. X. 1879;
Itaalia liitub nendega 20. V. 1882; Rumeenia -
1883a.; Saksa-Vene vastastikku-kaitseleping 1887a.

³⁾ Inglismaa ja Itaalia kokkuleppe Kõhmeres asjus 1887a.

kaupesse üdusse kadur.“ Nõutu vabadust
kaitsejat germaani mõõna põrnasid Rooma
imperialistlikud ihad. Si annud rajastada
vaba germaani rahvas ennast vägevast
ilmariigist karala lepingu kaudu.
Põlgtuse alla langesid need nende
hulgast, kes seda tegid. Jõud säeti jõule
rastu ja hävines Rooma.

Õeldakse, Caprivi riiginautsleri ameti
ajal (1890-1894) olnud Saksamaa suhted
Inglise ilmariigiga kõige loomuli-
kamale arenemise teele asendatud.²⁾

Caprivi hoidunud Inglismaad pahanda-
mast, jättes asumaade asjus ta need
vabaks. Kõll sünnitanud Sausa

¹⁾ Tacitus, Germania.

²⁾ Valutin, Deutschlands Aussepolitik, lk. 21.

rahvas kibedust Sansibari vahetus,¹⁾
nagu sellal arvatud, tühise Helgolandid
rastu. Hiljem selgunud viimase strateegi-
line väärtus, tunnistust andes Caprii
poliitika kangenägelikausest: Saksamaa
edenenud ometi Inglise varju
all küll ilma iseäraliste õnnestus-
teta, aga ka kardetarate kaotusteta.

Kuid möödunud aegade mälestused
helisesid teisiti: ei omandanud higi
ja vaevaga, mida võtta võis võit-
luselt verega²⁾ ei varuse vägede
vahvad võitjad Teutoburgi metsas (9a.
e. Kr.), ei Preisi kuningas-kangelane
Friedrich II. Seitsme-aastases sõjas (1756-
1763), ei Bismarcki saates Saksamaad

üle läänepiiri (1870.). Ja väärt oma mine-
viku tahtis olla sakslane, iseäranis köin-
sakslane, seda enam, et kangelasvaimust
kaasa ristud kergesti sai hiljutiti (1888a.)
valitsema saanud keiser Villem II.

Mute kätte vahel surub ta Saksamaa riigi-
tüüri. Buuse onu, aastatelt vana vürst
Hohenlohe teeb ta riigikantsleriks (1894-1900).

Ja trotslikult lötkab Saksamaad, nagu
oleks ta enese jälle leidnud, neisse
sfääre, kus seni Briti võimud
rahulikult valvunud. Ida-Asia
Kolmikliit (1895) ja Krüperi telegramm
(3. I. 1896) on nende kaupete kavatsuste
nähtavad haripunktid, mis Saksamaa
välispoliitikas uut ja tormilist aja-
järku ennustavad.

¹⁾ 1. VII. 1890a.; ²⁾ Tacitus, Germania.

³⁾ Kuna Saksamaa oma riigi eesotsas

olijaid mehi nii kerge käega vallandes
ja valis, nagu ei leidaks ta oma poliitilisele mõttele vastavaid väljendajaid
ja vorme, nihkus Inglise riigivanker,
lord Salisbury kindlastest kättest juhitud,
ettevaatlikult edasi. Põlise Inglise aadeli
võsu, varakult poliitiliste küsimustega
nagu kokku kasvanud, ei pidanud
see riigijuht kasulikuks Inglismaale
ei iseäralisi vapustusi, ei üllatusi,
ei sõda ega lähedaid sõprussidemeid
teiste riikidega. Oma otsustustele äipe
sihi leidmiseks pööranud ta tihti
oma rahva avalikule arvamisele,
mida ta, nagu Saksa riigimehed
pilgates märkisid, väga kartnud.

Et aga viimased tihti just tema arva-
misi kaaluratens pidasid, siis järgneb,
et nad tema vaimlist üleolemist
omas hinges tunnustasid. Inglise po-
liitilistes ringkondis usuti tõendada
võivat, lord Salisbury annud kunin-
ganna Viktoriale sõna, ta sõda ei
tee, kuni tema riipi esotsas seisab.¹⁾

19. aastasaja viimased aastad Saksa poliitika
mõjul viisid temagi välja
senisest rööpast, sundides ümber
vaatama uute teede ja sihtide järele.

I.

Saksa välispoliitika juhtimine, järje-
likult ka suhete määramine

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XII, II. № 3940.

Inglismaaga 1897 — 1900a. oli, üldiselt võttes, Bernhard v. Bülowi näes, kes välis- asjade riipisekretäär¹⁾. Riigikantsler würst Hohenlohe²⁾ jääb neis aastais välispoliitikat enam ja enam eemale. Vist ei suut- nud, võib olla, ei tahtnud ta keisrilt ette nähtud tempos kaasa sammuda. Midagi selle sarnast paistab tema keis- rile, kes, Saksaa Londoni saadiku³⁾ kirjast mõjutatud, Saksaa laevastiku kahekordis- tamist nõuab.⁴⁾ Vürst Hohenlohe tähendab, ta olla ikka (Riigipäeval) taotanud mõtet, et Saksamaa välis-

laevanduse kaitseks laevu tarvis.¹⁾ Põjalaevadest, mis keisrilt peasjalikult silmas, ei lausu ta sõnagi.

Saksaa välispoliitika sündis, nagu Bülow õigusega tähendab,²⁾ tema riigijuhtimise ajal Inglismaa silmaspidamise tähe- all. Põhjuseks polnud mitte ainult, et Inglismaa ikka vaenulise võige vägevaimale maanemaale rüpile,³⁾ milleks nüüd Saksamaa ennast pidas, vaid Saksamaa taheti seada Inglismaa asemele. Saksamaast pidi saama tugev asumade riik,⁴⁾

¹⁾ 28. juunist 1897a. — 20. okt. 1900a.

²⁾ 28. okt. 1894a. — 20. okt. 1900a.

³⁾ P. v. Hatzfeldt.

⁴⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIII, № 3414.

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIII, № 3415.

²⁾ Bülow, Deutsche Politik.

³⁾ Bülow, Deutsche Politik.

⁴⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIV, I, № 3865.

nagu Villem II. Inglise saadikule Berliinis¹⁾ seletas. Saksamaal pidi olema tupe sõja- laerastin, ja Euroopa tähtsamate küsi- muste lahendused pidi edaspidi ole- ma Saksamaast.²⁾ Järgelikult, Saksa- maa tahtis saada millens oli Inglismaa.

Et Inglismaa oma senise seisukooha häädidamuliselt Saksamaale oleks annud, ei uskunud vist Saksa riigi- mehed mitte. Kuigi Bülow (iseäranis ta kolmel esimesel Saksa keisririigi juhtimise aastal, s. o. 1897-1900) mitte just päris iseseisvalt asju ei aja- nud, pidi ta ameti teadlik olema sihtidest ja kavatsustest, mis ta kaitses.

¹⁾ Aug. 1898a.

²⁾ Die Grosse Politik, Bd. XV, № 4406.

Sõja ajal, 31. märtsil 1915 a. kirjutas ta Roo- mast¹⁾, kus ta Saksa saadikuks oli, oma paremale sõbrale ja toele Piigipäeval vants- leri ameti ajal, rahvusvabameelsete (National liberalen) juhile Bassermaun'ile kõigist muust (näit., et ta liip hilja Rooma saadetu, et Saksa rahvas ennast tõredasti üles peab, et Saksa väeosa Poola lümeväljadel ja Flandria kaitsekraavides kangelasmeelsed),³⁾ aga mitte ainustki sõna, et see sõda tule- mata oleks võinud jääda. Kirja

¹⁾ Detsembr, keskel 1914a. esus Bülow Rooma. Tema ülesanne oli Itaaliat Kolmin- lepingust laugenemisest hoida. See raske ülesanne usaldati Bülowile päale kui endisele Saksa Rooma saadikule.

³⁾ Spickernagel, Fürst Bülow, lh. 189-192.

kirjutamise ajal oli Saksa sõjaõnn veel otsustamata. Bülow võis loota, et kõin veel Saksamaa kasuks lõpeb. Kirjast jääb mulje, Bülowile paistab, kõin on korras, vast ainult, et sõda algas teisiti kui tema oleks soovitud ja mitte päris õigel ajal.

Bülow Saksa välisasjade riigisekretääriks tulles eelpool nimetatud sihti Saksa välispoliitika ei toonud. See oli enne.

Saksa Londoni saadik Hatzfeldt rõhustab tihti omis telegrammes laevastiku vajadust,¹⁾ ja keiser Villem II. määrab²⁾ tema telegramile, ta olla juba 10 aastat sama seletanud.³⁾ Samuti tähendab

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIII, № 3404.

²⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIII, № 3414. - ³⁾ 1. aug. 1897a.

keiser Villem II. Bülowi telegrammile 22. juunist 1898a., kus räägitakse, et Saksamaa sunnitud on inglastele Delagoabais raba käe jätma: „Ja, aga Riigipäev, rahvas ise on süüdi, sest et nad kümne aasta jooksul mulle laenu ei annud!“¹⁾ Hätised Riigipäevalt tarvilist raha ja luba saada laevastiku ehitamiseks olid enne 1897a. Ainult ebaõnnestunud nad kõin, kuni Bülow asja enese kätte võttis.

Ka asumaade järele oli Saksamaa käed sirutanud enne Bülowi Saksa välisasjade riigisekretääriks kutsumist. Pääle Afrikas olevate Saksa asumaade (Bismarcki ja Caprivi aegilt pärit) oli Saksamaa ühes Vene- ja Prantsusmaaga 1895a.

Hiina-Jaapani sõlisse segades Kiangst-Idast huvitatud olnud. Umbes samal

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIV, I, № 3818.

ajal hakkab ta Hiina rannal Kollase mere ääres tugipunkti oma väliskaubandusele, valima ja omandab hiljem Hiantschau¹⁾.

Püüdel Saksamaad esimesele kohale Euroopa riikide hulgas tõsta ei tarvitsens erilist põhjust otsida: ühes või teises suhtes seda enesele soovida võiks iga riik. Kuid just Inglismaaga võistlema võis kihutada Saksamaa, pääle võimsakstaste lüaldatud unistuste ka keiser Villem II. kaiglane suurushimu, mis alaliselt tsidetud võis saada tänu keisri sagedatele külas- käikudele temale nii lähedalt sugulases Inglise kuningakojas. Võrreldes Saksamaa seisukorda, vaenuliste

mannermaa riikide vahel surutult ühel ja samal maalapil väljapääsemata tamonuma sunnitud, üle ararate veteräljade valitseva Inglismaa omaga, võis anahnes Saksas selleaegses riigipääs taltsutamatu ja mäistmatu kirg ülekaalu võtta ja vägevate meretuningate võsu ta kitsalt kodumaalt tundmatule ookeanide valitsemisteele meelitada. Bülowil oli nõiasõna Riigipäeva poolt tehtud hoiatavad takistused kõrvaldada ja „neetud kohusetunne“ kategoorilise imperatüri mõttes enesele võetud ülesanded täita²⁾ ja ta rakendas nähtavasti oma energia tööle kuhu näidati. Olid karatsused ideedevallast

¹⁾ Kokkulepped Hiina valitusega 4. jaan. 1898a. 99a. renditult.

²⁾ Spickernagel, Fürst Bülow, lh. 18.

ellu aidatud ja õnnetus tagajärjed esi-
nesid (Algeciras 1906a., Daily Telegraph-
affäre 1908a), ainas Bülow vist isegi
omi liigseid järelandmisi tema
tegevust tagant tõukavaile voludele,
nagu seda järeldada võiks Holsteini
kõrvaldamisest 1906a. ja keisri kõne-
le avaldamisest "Daily Telegraph'is" 1908 a.

Bülowi osa 1897 - 1908a. seisab vast
selles, et ta enese kasutada andis sihtide
teostamiseks ja abinõude tarvitamiseks,
milliseid nende võimaliku-
kusega vähe rekveerida iseloomu-
tõttu küll kangelasajajärku võiks
asendada, kuid kainema kaalumise
juures Saksamaale raevalt täisist
õnnelikust anda suutvains pidada
oleks saanud.

II.

Saksa välispoliitika sihist olid tingi-
tud Bülowi poliitilised võtted.

1. Alalhoida Euroopa rahu. Mõte oli pärit
Bismarckilt, kes pädle oma kolme sõda
(1864, 1866, 1870/71) ennast Euroopa rahu
kaitseks tunnistas. Bismarcki Euroo-
pa rahu oli mõeldud Saksamaa kogu-
miseks, keiser Villem II ja Bülow
lisasid sellele Inglismaa nõrgendamise-
püüde. Euroopa rahu võimaldas
Saksamaa sõjakatele naabritele,
peasjalikult Vene- ja Prantsusmaa-
le, võttes neilt Euroopas riigipiiri-
de kaitse mure, kulutada rabane-
mud energia asumaade amanda-
misele. Viimased olid Englise
riikuse ja jõuallik. Järgelikult,

Euroopa rahu andis Saksamaale kahe-
kordse kasu: a) juhtis temalt rahutute
naabrite tähelepanu ja b) mõjus
Inglismaa seisukorra halvenemiseks
kaasa.

2. Tahtis Saksamaa oma välispoliitilisele
sihile läheneda, ei võinud ta asumaal-
delt rikkastumist ainult oma naabri-
tele jätta. Tasakaalu ja rahu põhimõte
laiendati ka asumaade peäle ja selle
ettevääändega vabandas Saksamaa oma
toetus- ja söepunktide nõudmist.

Tõsi, et Saksaa rahva arv kiiresti kas-
vas, põllupind neid toita ei olnud
jaksanud ja nad tööstusest ja kau-
bandusest sissetulekut nõutada
riigustatud olid. Kuid ainuke põh-
jus, vähemalt mitte põhjus nii-

sugusel kujul, nagu ta sel ajal ettevään-
dus toodi ja Bülow seda hiljem oma
raamatutes „Deutsche Politik“ teeb, ei
olnud ta mitte, kui seletati, et Saksamaal
nii Lähedas²⁾ kui Kauges Idas majandus-
liikude sihtide kõrval ka poliitilised
olid. Siinult avalikult tunnistada
seda ei peetud soovitatavaks.

3. Asumaid ja tugipunkte omandada
ja alalhoida ilma suure sõjalaeva-
tikuta oli võimata. Lähedasse Idasse
võis veel pääseda raudtee abil, kui
Austria ja Türgimaaga rahekorid häi.
Kuid Lähedast Idast ainult oli Saksaa

maale vähe. Sellest see sagedane selleaegsete
Saksa riigijuhitide allakriipsutamise,
et sõjalaerastis Saksamaale väga tarvis
Riigipäeva enamikus oli kaudu vastu-
pidises arvamusis laerastiku ehitamise
suhtes. Et tema vastuseisumist
murda, leiti igale mõjurale kihil-
le Riigipäeval tema huvidele vastav
põhjus. Bismarckile ja tema mõtte-
osalistele seletati, laerad teha Saksamaa
Inglise sõpruse vääriliseks.³⁾

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XV, № 4398; Bülow tähendas 27. nov. 1899. a.: „Saksa valitsuse tulevikus ülesande näen ma selles, et tugera laerastiku omades ja häide suhete nii Venega kui Ingliselega hoides elementaarsete sündmuste edaspidist arenemist kannatades ja kogudes oodata.“

³⁾ Spickernagel, Fürst Bülow, lh. 49.

Rahandusest ja tööstusest sissetuleku saajaid
pidi võitma kartus, et ilma tupeva
sõjalaerastikuta nende varandused kaotata
merel.¹⁾ Isamaa suurusest ja kumul-
susest unustajaid pidid kurrastama
ja rõõmustama Saksamaa kaotused ja
võidud võistlustes teiste riikidega.²⁾

4. Aja asumaad ja tugipunktid võisid
teiste riikide kätte langeda, enne kui
Saksa sõjalaerastis valmis.³⁾ Ja siit
need tihti pahandavalt mõjunud

¹⁾ Bülow, Deutsche Politik

²⁾ Die Grosse Politik, Bd. XVI, № 4529, Bd. XV, II, 3215.

³⁾ Jaanuar 1897/98. a. läks laerastiku ehitamise eel-
nõu Riigipäeval läbi. 10. apr. 1898. a. järgnes
esimene, 14. juunil 1900. a. teine sellekohane
säädus. Laerastis pidi olema valmis 1917. a.

keiser Vilhelm II. kooplemised, nagu kahe
Saksa katoliku-usulise missionaäri
surumise puhul Hiinas,¹⁾ kus
keiser oma venna, prints Heinrichi
kahe loomusristlejaga Hauptesse Fasse
saadab;²⁾ või keisri Damaskuses peetud
kõne 8 nov. 1898a, kus ta enese 300 milj.
muhameedlaste sõbraks ja kaliifias
nimetab. Samuti krahv Waldor-
see'le ülemjuhatusel piirdumine

¹⁾ 4. nov. 1897a.

²⁾ Jumalaga jätmisel 16. det. 1897a. öeldud
keisri sõnad: „Peaks keegi julgema
meid meie õigustes haarata ja kahju
teha, siis tungi soomustatud rusinaga
edasi ja, kui Jumal tahab, ehk sinu
noort otsaesist loorber, milles ükski lendeinadest.“

Hiina mässu mahasurumisel (1909a).
Sel oli midagi ühist vanade germaan-
laste sõjakavalusega, mis neil „Barden-
gesang'i" nime all tuttav oli: taheti
vastases arvamusist äratada, et väga
tugev ollakse. Briti on see antides
täendatud Saksamaa laueerimispoliiti-
ka kohta Inglise ja Venemaa vahel.
Milemili püütakse näidata, et
Saksamaa suhted teiseaga hääd,
s. o., esindatakse ennast tugevama-
na kui ollakse, et vastases kartust
äratada ja Saksamaa soovidele järel-
andma sundida.¹⁾ Alatasa tahetakse
meele tulebada, et ilma Saksamaata
maid võtta ja riiki jagada ei tohi.

¹⁾ Die Grosse Politin, Bd. XIII, № 3567, Ch. 266.

5. „Jagamisküpsete“ riikide jaotamisel ei või Saksamaa viimastest karegel asuda. Siit järgmine ülesanne Saksapolitikal: püüda omandada mõnigi tugipunkt nende läheduses. Jagamisvalmidena peeti sel ajal Euroopas asuvaist riikest Austria-Ungari ja Türgi (viimane osalt Aasias), Aasias - Persia²⁾ ja Hiina. Et Saksamaa võrdlemisi hilja ja säälmures

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIV, II, lh. 518 ²⁾: Teherani Saksasaadiku krahr Rex'i teatele, et Teherani valitsuse võim nõrk, märgib Vilhelm II:

„Küpsed vilid! kes ta nopib!“

²⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIV, II, № 4003. Vilhelm II.

Saadoni Saksasaadiku Hatzfeldi tähenduselt Persia jagamisest: „Meie peame Mesopotaamia saama!“

oma nõrusest teadlik maailma jagamisele ilmus, püüdis ta umbusk, mis nimetatud jagamisküpsedeks peetud riikides kõikide saagihimuliste vastu õigusega tekkimud, enese suhtes sel teel peletada, et ennast nende riikide alalhoidjaks tunnistas, s. o., selle ütelse järele talitas, millega Bülow 8. veebr. 1898a. mitte ükski Saksasaadikupeera, vaid vast kogu Euroopa võimukandjad häätahhlikelt naeratama

„Die Grosse Politik, Bd. XIII, № 3635, lh. 330-331.

Prantouse kindral Gallifet ütelsele, et Saksamaa nõrk külg ta laevastik olla, märgib keiser Vilhelm II:

„Tõsi! peab aga parandatud saama.“

sundis: kui Euroopa kontsertis ipa-
mees ise instrumendil mängivat,
üks trummi löök, teine pasunat
puhub juo, siis võtta Saksamaa
vile, panna laua pääle ja minna
Saksasi kontserti saalist välja!

Saksamaa nimetas enese kõige
suuremaks Austria kasude
kaitsjaks, Türgi ainukeseks
sõsiseks sõbraks, Hiina puutu-
matuse alalhoidjaks. Päälegi
kasu²⁾ pidi igalüks neist Saksa-

¹⁾ Kreeta mässu kohta (1894) väär ütelus.

²⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIV, II, № 3962, lk 447.
Sultan Abdul Hamid II. usaldada ainult
Saksamaad. Ta ei eksploateerivat Türgi-
maad poliitiliselt ja sakslaste töö olla saliid.

maa ettevõtetest nende maades saama.

Kuid nõrk sõber sel jõu ja vägivalla
valitsemise ajajärgul oli vähe väärt.

Ma siin pidid kooplemissed ja ähvardu-
sed appi võetud saama!

III.

Inglismaad ei sülitanud esi-
algu küll mitte niipalju Saksa-
ma lünnitsemine, kui Prant-
susmaa samn-sammult
edasi nihkumine põhja-läänest

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIV, I, № 3690, lk 71.

Keiser Vilhelm II. 7. nov. 1897a. Saksas missio-
näärid surmanise puhul Hiinas: „Teadku
terve ilmu selle juhtumise tõttu:
Nemo me impune lacessit!“

Africa südamesse ja Venemaa rasve
surumine Ida- ja Kesk-Asiale.

Mõlemas ilmajaos oli Inglismaal
palju väärtuslikku ilma kurje
näse kartmata laokile jäänud.

Nüüd pidi see viibimata varju
alla viidud saama. Isäriinis tähtsad
olid Aafrikas Transvaal ja Egiptus,

Aasias Araabia, Lõuna-Persia ühel
ja Lõuna-Hiina, nimelt Yangtse

org ta 220 miljoni elanikuga
teisel pool Inglisele juba kuuluvat
Indiat. Kõik need maad vahetu-

malt riikidega liita määratu-
maks asumaade riigiks oli Inglise
karatsus. Nii, uskus ta, poleks vaen-

lane neid kergesti võtta saanud.
Vana ilma väljaspool Euroopat

asuvad maad olensid siis, järjekult,
kolme Euroopa suurriigi vahel jaot-

tud olnud: Prantsusmaale olens kuulu-
nud tema võrdlemisi lähedane Põhja-
lääne Africa, Venemaale tema vahetu-

mas naabruses asuv Põhja-lääne
Asia, Inglismaale — Lõuna- ja Ida-

Africa ja Lõuna-ida Asia. Sausa-
maa oli mängust väljas ja võis,
nagu ta hoopis, vile väest panna
ja kontseriti saalist välja jalutada.

Kui ta seda süski ei teinud, siis
pidi tal olema, millelt ta julgust
ammutas.

Keiser Vilhelm II. ei leidnud küllalt
sõnu Bismarcki kui temale mitte
kõlvanud riigikantsleri halvans-
panna. Kuid tihti pidi ta tunnis-

tama, et väimane vääramatu varanduse
Kolmiklepingu näol Saksaa keisririigi
kõrvale seadnud. Nagu vanemate õnnis-
tus aitas see leping Saksamaa raskestest
silmapilkudest, Vilhelm II. andetust
ja lähikemägelikust poliitikast sage-
dasti põhjustatud, tihti üle. Juhtiv
osa selles lepingus oli Saksaa keisri käes.
Suuris ta sidemed lepinglaste vahel
kindlad hoida, valitses ta Rheinist
Donaurini ja Vahemerest Põhja ja Balti-
meredeni, lõhkuhes Euroopa vahes.
Sellele tsentruumile liitusid ühelt
poolt suur Venemaa, Aasia Vainse
ookeanini ja Kesk-Aasia kõrgustikundeni
mlatahes, teiselt poolt sõjakaas ja rivas
Prantsusmaa, Sahara tulistest liiva-
legendikundest raundteel läbi loigates

ja Küli allikatel asu otsides.¹⁾ Küll ei keitnud
neid Kolmiklepingu tüüriks Saksamaaga
seaduslikult sõlmitud sidemed. Mõned
elulised huvid²⁾ (näit. Poolas) hoidsid Vene-
maa Saksamaale lähedal. Freäranis
suurt rõhku pandi mõlemate riikide
valitsejate isiklisele sõprasele. Aga Vene-
maa kaudu loadeti juhtida saavat

¹⁾ Friedjung, Das Zeitalter des Imperialismus,
Bd. I. Lh. 217. Prantsuse Kõngost saadetud
1896a. ekspeditsioon Marchandi juhatusel
Küli ülemjooksu piirkonda. 10. juunil
1898a. jõutud õnnelikult pärale ja
püstitatud Faschadas Prantsuse lipp.

²⁾ Die Große Politik, Bd. XIII, № 3443, Lh. 81: Saksaa saadik
Peterburis Radolin 18aug. 1897a. tähendab, Venemaa saada
ikka Saksaa pool seisma Poola küsimuse

Pariisi¹⁾ Kaksiküliku abil, kus Venemaal
antüüne osa. - Tundub nagu oleks sellel
kombinatsioonil kaugaege karatsus
eelnenud. Keiser Vilhelm II. kirjast²⁾
tsaar Nikolai II. kõlab, nagu oleks
abielu sõlmimine³⁾ Hesseni printsess
Alice'ga Vilhelm II. mõjul sündinud.

tõttu, mis olla Veneriigi elunärvi
punktur.

1) Die Grosse Politik, Bd. XIII, № 3446, Ch. 84: Vilhelm II
märgib Sassa Pariisi saadiku kirjale
26aug. 1897a., et Prantsusmaa pidavat tema
(Vilhelm II) ja keiser Nikolai vahel otsustatud
poliitina kaasa tegema. -

2) Briefe Vilhelm II. an den Zaren, X. kiri, 19. IV. 1896a.

3) 26. nov. 1894a.

1) Sama mõte rõhutatud „Briefe Willh. II an d. Zaren, XXXVI. kiri.

11.

M. Tanson.

Ka Daanimaad püüdis Vilhelm II. kasuta-
da Vene tsaari sugulusidemetel mõjul
selle riigi kuningakojaga, ja keisri suvised
sõidud Norra rannas ei olnud ilma
poliitilise tagamõttega, nagu Englise
pärastisest vahele segamisest, nimelt
Norra Rootsiist lahutamisest (1905a) signu-
sega järeldatakse. Hispaania sooris, Inglis-
maad kartes¹⁾, Saksamaaga astuda koalitsi-
ooni, kus olksid ka Prantsus- ja Vene-
maa²⁾, ja Põhja-Ameerika - Ühisriikide
lähene mist Inglismaale oskas Saksamaa

2) Die Grasse Politik, Bd. XV, 4205 ja 4206.

1) Die Grasse Politik, Bd. XV, № 4154: Teate
pühul, et Inglismaa surel 1898 a.
Lissabonis oma väed maale saatnud.

haristada. Türgimaa suhtes tähendab Bulgaaria vürst Ferdinand, Saksakeiser suuta Konstantinoopolis teha kõik mis tahab.¹⁾

Kui võis seista kõik, mis mõjur oli, mitte ainult Saksamaa pool vaid all, kui viimane omi asju osavasti ajada suutsis. Ingerat sõjalaevastikku, mille abil vast kõige mõjuramini Inglismaad hävitada oleks saanud, ei olnud küll ühelgi nimetatud riigil üksikult võttes, kuid ühendatult oleks saadud.²⁾

¹⁾ Die grosse Politik, Bd. XII, I, No 2986, lk. 185.

²⁾ Die grosse Politik, Bd. XV, No 4154. Inglismaa kartvat Saksat, Venet, Prantsuse laevas-

Saksamaa kibutusel tungib Venemaa Aasiat ikka enam ja enam edasi;¹⁾ Venet kui Prantsusmaa julgustusel²⁾ alustavad buurid Lõuna-Aafrikas Inglise vastu sõjategevuse. Näis, nagu oleks võimud teostuda teine maailma jagamise variant, kus Inglise maale kangeltski mitte lõviosa ei oleks langenud.

Kõige võimaluse pääle ei oleks saadud.

¹⁾ Briefe Vilhelm II. an den Zaren, X. kiri, 19. IV. 1896. : „Mida paremini nad (inglased) Aafrikas eksitavad saavad, seda parem on meil Aasiat.“ - Ka V. ja VI. kiri.

vastanud Inglismaa mitte suupigi
ainult üleolera naeratusega. Balka-
ni rahvaste ja riikide vastuhanka-
mised (Kreeka mäss 1896-7, Kreeka-
Türgi sõda 1897a., Makedoonia rahutused 1898a.)
Türgi valitsusele öeldi "Inglise mõjul
tekkivad olvad. Prantsusmaa,
Faschadast tagavema sunnitud,"
arvas kuulnud olevat Inglise
kavatsusest Prantsuse võrdlemisi
tugevat laevastikku hävitada.²⁾

¹⁾ 4. nov. 1898a.

²⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIV, II, № 3926, lk. 408.

Münster, Saksaa Saadik Pariisis 29. det. 1898a.

"Teiste laevastikude kiire kasvamine
teeb inglased rahutuks..." Nad tahata

Prantsuse kahjutuks teha ja võimalikult hävitada.

Kumb jõudude konstellatsioon elujõulisem
ja mis kumbagi elujõuline selgus
niisipustel "Euroopa riikide omavake-
listel eneseavaldustel, nagu seda põhjus-
tasid: 1. Kreeka mäss 1896-7 ja temale järgnev
"Kreeka-Türgi sõda", 2. Haagi I. rahukonfe-
rents³⁾, 3. Bmuri sõda³⁾ ja 4. Hüna mäss.⁴⁾

IV.

Kinnitatud nelja keerdüksimuse
lahenduse järele olid nii Saksaa-
kui Inglismaa seisurohad sel-
ginud. Kõige paremini rahest

¹⁾ 17. apr. 1897a. - 4. det. 1897a.

²⁾ 18. maist 1899a. - 29. juulini 1899a.

³⁾ Plont. 1899a. - 31. maini 1902a.

⁴⁾ 1900a.

väljendansid viimaseid mõlemate riikide selleaegsete juhtide rütelused.

Bülow: „Meie peame endid riippumatuid hoidma mõlemi (i.e. Inglis- ja Venemaa) vahel, olema kaalunõelaks, mitte rahutult siia ja sinna liikuvaks pendliks.“¹⁾ Lord Salisbury:

„Inglismaa liitlased on ta laevad ja ta ranna kriidikaljud.“ Nügestest seisukohtadest väljaminevates arenes hiljem nende riikide vahekorid kuni ilmasõjani.

Mingisugune vastavus näib neil küsimuste lahendustel olevat. Kaks esimese puhul, millel mõlemil enam Euroopa olusid puutur

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIV, I, № 3790, lk. 218.

iseloom, gruppeeruvad teised riigid enamuses Inglismaa ümber. Saksamaa on diplomaatiliselt peaaegu isoleeritud. Ta lähedusse jääb ainult Austria. (Võib olla, Saksamaale oleks kasulikum olured, kui ta juba siis oma seisukohta ääti oleks hinnanud ja oma poliitilist sihti muutnud. Pärastised rütelused ehk oleksid tulemata jäänud või vähemalt kergemal kujul tulnud.) Kaks viimases juhtumises (Bosnia sõda ja Hiina mäss), mis kaardiselt Euroopa, otsekohelelt aga asumaade küsimused, hoiavad Inglise- ja Saksamaa ühte päältnäha, kuna teised Euroopa riigid nagu hukkamõistes Saksa ja Inglise nähtavaid seisukohti vastasrinnas

asuvad. Tundub, oli mingi murang
nii Saksa kui Inglise pool, mis neid
endiseid vastaseid hiljem ühes mine-
ma sundis.

Kreeka mässu ja Kreeka-Türgi sõja
ajal astus Inglismaa humanse
idee kaitseks välja - nõuda reforme
Türgi alla surutud rahvastele. See
võitis poolehoidu enamal liberaal-
ses rahvasel enamuses. Sama
teguris tõi Haagi I. rahu konfereentsil
ülevaatu Inglisele, kuigi vii-
mane üldse vast mitte idee enese
pärast ei võidelnud, nagu Saksa
pool arvati.

Legitiimiteedi põhimõtte, igamööda
ja laiemate rahvahulkade poolt
enam vihatud kui pooldatud

Püha lepingu jäänuse kaitsemine Saksa-
maa poolt oleks võinud võita monarhist-
likke Euroopa valitsusi, peamiselt
Austriat ja Venemaad. Kõitiski esialgu
Mõlemate riikide valitsejad rahetavad
Kreeka-Türgi sõja ajal keiser Vilhelm II.
tervitustelegramme." Vilhelm II. kõisab:
"Kontinent peab nõud näitama ingliste-
le, et ta enesega neid mitte mängida
ei lase. Isenesest mõistetak, et Venemaa
selle eest hoolt peab kandma, et Prant-
sima sündimata kaasa tuleb." ²⁾

Venemaale soovitatav Saksa poolt
teha mis ta suudab, et Inglis-
maa Euroopa rahu kulul triumfee-

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XII, II, lh. 438, № 3253.

²⁾ Die Grosse Politik, Bd. XII, II, № 3168, lh. 347.

rida ei saaks.¹⁾ Kuid hiljem peab keiser Vilhelm II tunnustama, et tsaar oma egi ja abinõuga tõttu Inglismaa soovide järele talitab ja Prantsusmaad mitte üksi Kolmilepingule lähemale ei too, vaid rahalaenuamise eest tasuks ise tema poole kaldub.

Ka Austria päale ei võinud väga kindel olla. Bülar ja keiser Vilhelm II tõendasid küll, et kui Austria-Ungari riik nõrd jagamiseks tuleks, siis Jumal hoidku Saksamaad Austria 10 miljoni Saksa soost kodanike eest,²⁾ kes, nagu arvati, Saksamaa alla oleksid saanud.

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XII, II, № 3188, Ch. 368.

²⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIII, № 3539, Ch. 215-216.

Siiski, neid mitte püüda võita enese poole oleks samuti võinud saatustlikuks saada Saksamaale. Austria slaavisooist rahvad, eriti tšehhid, pauslavistidest vihutatud, rääkisid uue Kolmilepingu loomisest, kuhu kuuluksid Venemaa, Prantsusmaa ja Austria,¹⁾ kuna senine Kolmileping (Saksa-Austria Itaalia) nagu vana „luxusklaari“ nõrvale pidi heidetud saama. Saksamaa pidi nägema ja nägi, et legitimeetedi printsiip teda ei suutnud päästa, kuigi keiser Vilhelm II nii tihti tema järele haaras.

Itaalia ei olnud kunagi just usal-

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIII, № 3488, Ch. 140.

dusvääriline liitlane olnud. Holmiin-
lepingus hoidis teda hirm Prantsus-
maa eest, aga tõukas eemale vaen-
tustria vastu Albaania pärast.

Austria-Ungari lagunemisel oleks
Itaalia rahuldamine ja riiklasi-
ta sõprus Saksamaaga kiisitaraks
saanud. Türgimaad tugevate riiki-
de hulka ei loetud. Vilhelm II. kii-
dab ta sõjalist jõudu¹⁾, kuid sihi-
likult, piirides Vene Tsaari oma
huride kohaselt kasutada. Küll
oleks sultan Abdul-Hamid II. kui
piiramatu võim pooldaja Saksa-

¹⁾ Briefe Vilhelm II. an den Kaiser,

XVII. kiri, 20. X. 1898.: Tsaar teadajutuaja-
misest Vilhelm II., missugune triumf olla

maaga ühendusse jäänud, kuid see
oleks olnud ikkagi ainult niikauaks,
kuni tema troonile oleks jäänud või
ta riik jagamisele oleks tulnud.

Jäi Venemaa Saksamaast eemale,
ei olnud lootust Prantsusmaad
kuidagi mõjutada. Liituda temaga
tahistas Frankfurti leping.²⁾ Prantsus-
maa ei tahtnud teda tunnustada
ega Saksamaa tühistada. Küll ei
olevat Prantsusmaal oieti midagi
selle vastu olnud, kui Inglise soov
vastu Kreeka printsii mitte Kreetat
kubernäärinis ei säeta, ja siiski ei
toeta ta Saksamaad. Kartes, et

Türgimaa sõja ajal Inglisega.

²⁾ 10. mail 1871a. Elsass-Lothringia saab Saksamaale.

Saksamaa teda Venega tülili soovib ajada, hoiab ta umbusklikult eemale kõigest, mis Saksamaa soovitab.

Ma Vene ja Austria valitsejate hingest ei suuda Saksamaa umbuskku enese vastu kaotada. Esimese teeb rahutuks Türgimaa majanduslik arenemine Saksa kapitali abil ja Türgi sõjaväe vastupidavuse kasvamine Saksa instruktorite juhatusel.

Vene lootus Konstantinopoli ja mere- kitsusi omandada on selle tõttu kangema aja pääle edasi liüknatud¹⁾ ja ta kardab, et Saksamaal on poliitilised tagamõtted Lähedas Idas.

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIV, II, 3988.

Keiser Franz-Joseph'ile teeb muret Saksa Evangeeliumi Seltsi tegutsemine Austrias, mille mõjul Austria protestandid vaenulikuks minna katoliiklaste, iseäranis Tšehhi rahvusest valitsus- liikmete vastu.²⁾ Saksamaa, kes enesel ei ütle olevat poliitilisi tagamõtteid ei Lähedas Idas ega Austrias, segab nagu mõlemil pool riigi sisemistesse asjadesse.

Temal oletatakse erihurid ja ta kaotab teiste riikide poolehoiu. Saksamaa fantastilisest kujutlusest - peaaegu kogu Euroopa mannermaa riikide juhina esineda Inglismaale on jäänud viletsad riismed: ainult Austria, ja seegi poole südamega jääb

²⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIII, № 3506.

Kreeka-Türgi sõja ja Haagi I. rahukonferentsi
pühul Saksamaa kõrval.

Saasa selleaegsete riigijuhthide arusaamise järel ei olnud Saksamaal, kui ta oma sihist loobuda ei soovinud, teist teed, kui iseenese jõule tugida püüda. Aga kuni see võimalikuks saab, mitte rihtui uut poliitilist lepingut sõlmida, mis edenemise tee kinni oleks võinud panna?

Oli teine tee. Tema pääle näites Inglismaa, säädies oma sihiks Kreeka mässus, Kreeka-Türgi sõjas ja Haagi I. rahukonferentsil reformimise. Jagamisküpsed riigid on jagunenud, ilma et Euroopa tasakaal

"Die Grosse Politik, Bd. XV, I., № 4709.

selle läbi riuuti. Aga Saksamaal läks tarvis palju sõjavarustust, laevrimist ja enese pingutust, kuni ta, keites enesest varmid ja kulunud raamid, selle teeni jõudis.

Oles sunnitud enese jõu pääle toetama, ei või Saksamaa sõjavarustuse vähendamise pääle mõelda Haagi rahukonferentsil. Sellega annab ta võimsa sõjariista enese vastu Inglismaa kätte. Saksamaa pääle näidatakse kui rahuvastase pääle ja ka väikesed riigid, sõdadeta edeneda soorijad, lahuvad temast.

Teisest küljest, jagamist ootavate riikide valitsejatele ja rahvastele oli Saksamaa tõotusi annud, neid kaitseda lubanud, ei võinud siis arvamist lasta lõusta, et ta enese sõjalist jõudu vähen

dades, edaspidi nõrgem saab olema. Nii ei olnud see vist mitte ainult Saksariigimeeste saamatuse või liigne otsekohesus, et nad, sama soovides mis Inglismaa, omad arvamised välja ütlesid, inglased aga targu varjasid ja võitsid.

Mida vähem tuge mannermaa riikidelt Saksamaal loota, seda leplikumalt vaatas ta Inglismaa poole nii Buuri sõja kui Hüna mässu ajal. See pidi venelases Saksamaa vastu lupupidamist tõstma, Inglismaad arvamisele viima, nagu hindas Saksamaa seda enam kui teisi." Nii lükkab

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIV, I, 3750.

Saksamaa Vene-Prantsuse ettepaneku tagasi buuride kaitseks välja astuda. Hollandi kuninganna Vilhelmina, kes teda üleskutsunud Inglise vastu koalitsiooni astuma buuride kasuks, vastab keiser Vilhelm II kirjas, mis Holsteini kokku saetud ja Bülowi kästud et ei Vene- ega Prantsusmaa koalitsiooni si tulla. Esimesel poola Louna-Adriana kure, teisel alla ainukeseks vaenlaseks Saksamaa! - Inglisele valmistab Vilhelm II. sõjaplaani, mida silmas pidades kure olla löödud.²⁾ Kuigi see teade

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XV, № 4494.

²⁾ „Daily-Telegraph-Interview“ 28. okt. 1908. On arvanime, kui sarnane plaan üldse tehti, siis vist mõne keiser Vilhelm II. tüvadjutandi poolt. Die Gr. Pol. Bd. XV, lh. 554.

mujalt tõendust pole leidnud, ei ole teda
Inglise valitsus senini mitte ümber-
lüükanud. Ei ole põhjust arvata,
et Vilhelm II. ta ainult välja oleks
mõelnud. Keiser tahtis, et tema
sõnadel mõju oleks ja ta sõprus Ingli-
se vastu neist välja loetud saaks.

Vaevalt oleks ta niisugusel korral
vale pääle minna usaldanud, sest
see pidi ajalehtede kaudu Inglise-
maal üldiselt tuttavaks saama.

Ka ei ole teised mõtted selles keis-
ri kõnes valed, nimelt, et Prantsus-
maa ja Venemaa Saksamaad Inglise
vastu kutsunud koalitsiooni, mis
teistest allikatest teada." Ka Kluge

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XV, № 4463.

Idaga või „kohaga painese paistel“ meelitami-
ne, millest samas kõnes jutt, on omal
kohal ja tõenäoline: oli see ju Hiina, mis
jagada karatseti ja milles Saksamaa
Inglasele „Yangtse lepingus“ abine olla töö-
tas ja Inglismaa Venemaa eest päästa
saaks. — Kirjade suhtes, kuninganna Victo-
riale ja Walesi prints Edwardile ²⁾ Vilhelm II.
saadetud, imestab viimane ise, et
tema sõpruse tõendusi nähtavasti
uskuma jäädud. ³⁾

Niisuguse Saksamaa seisukorra
juures esineb Inglismaa lepingu
ettepanekuga.

¹⁾ 16. okt. 1900a.

²⁾ Die Grosse Politik, Bd. XV, № 4484, № 4507.

³⁾ Die Grosse Politik, Bd. XV, № 4475, Ch. 519.

Inglismaa katse Venemaal Ida-asiast
 eemaldada, teda segades Balkani tulidesse,
 ei õnnestunud. 27-29 apr. 1897a. viibis
 Austria keiser Franz Joseph Peterburis,
 kus Balkani riikide suhtes mõle-
 mate valitsejate vahel kokku-
 leppete jõuti.¹⁾ Päägitud selle üle,
 mis siis teha, kui Balkanil sõda
 ära hoida ei saa. Keiser Vilhelm II,
 kes 21-24 apr. 1897a.²⁾ Viinis olnud,
 kus nähtavasti keiser Franz Josephi
 eeloleva Peterburi sõidu kohta karat-
 susi tehti, telegrafeerib 1. mail

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XII, I, No 3121.

²⁾ Die Grosse Politik, Bd. XII, I, Sh. 295.

1897a. Saksa Vüni Saadikule prints Lichnowskyle,
 keisrite kokkusaamine ja läbirääkimised
 Peterburis olla just tema tahtmise
 järele sündinud. Ta olla oma palvetege-
 meid saatnud.¹⁾ Nüüd oli Venelasele
 seljatangune kindlustatud ja ta^{reis} rahu-
 linnuvalt omi karatsusi kauges
 Idas teostada. Saksa maale oli Vene
 poolkoid esialgu veel väga tahtis ja
 see oli temal nüüd vähemalt kuni
 Venemaal Aσίας veel midagi võtta.
 Sellel ajal saab Bülow Peterburi Saksa
 saadikult teate,²⁾ Vene välisminister
 Kravt Muravjov olla teadnud rääkida,
 Inglismaa tahta nüüdsest pääle

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. 12, I, No 3123.

²⁾ Die Grosse Politik, Bd. XII, II, No 3252; telgr. 31 apr. 1897a.

Saksamaale läheneda. Lenine vastolu oluud ainult seljatanguse kindlustamisest parlamendis tingitud. Keiser Vilhelm II. märkib sellele, et see Murawjewi vale ja et viimane sarnast rumalust isegi ei suutvat uskuda. — 27. märtsil 1898 a. esineb varakantsler Balfour, kes lord Salisbury äraolekul viimase aset täidab, Saksal Londoni saadikule P. Hatzfeldtile Inglise lepingu sooriga. Sellekohale loovi põhjuseks on, nagu näha, Venelase edasitungimine Kauzes Idas. Inglise maal on nähtavasti Kreeka mässust ja Kreeka-Türgi sõjast selgunud, et Kauze Ida Saksamaa võitmise läbi võimalikuks saab. Inglise maal on Saksamaale

¹ Die Gross Politik, Bd. XIV, I, No 3782.

ette näinud ülesandeks Venemaaed Aasiat edasitungimises takistada. — Bülowile on heidetud ette, ta olla lüü palju Vene poole hoidnud ja sellepärast Inglise lepingu pakkumise tagasi lüükanud. Inglise lepingus oleks Saksamaa pidanud Venega sõja alustama, et teda Aasiast Euroopasse tõmmata. Kuid seda poleks teeris olnud ja kartta. "Venelane pole väga tugev olnud ja Saksamaa oleks võinud Vene läänepiiril juba keskajal temale kuulunud maad tagasi võtta. Samuti etteheitvalt küsib Raehfahl, mis oleks Bismarck teinud, kui tema neil aastail Saksal rüpi eesotsas oleks seisnud. — Leping Saksamaale

¹ Bornbach, Deutschland unter Kaiser Vilhelm II.

ja Englise vahel oleks Euroopa poliitika
näigu kuidagi teiseks kujutanud, kuid
süü on kaks seisukohta. 1. Bülow selle
sihi juures, mis tema aegne Saksamaa
jälgis, Englise lepingu pakkumist vastu
võtta ei saanud. See siht oli Saksamaad
Englise seisukohta aseendada, lepin-
gus Ingliselega oleks tulnud minna
Englise kõrvale, v. o. all. 2. Lepinguga
tahtis Inglismaa Saksamaad sundi-
da Venes vastu minna, et vähest
Aasiast Euroopasse tõmmata. Bis-
marck vaevalt oleks seda soovida
võinud Saksamaa ida- kui lääne-
piiri pärast. Bismarck ei saanud
just sellepärast mitte amal ajal
Inglismaaga lepingut teha, et
viimane saaks läänepiiri Prant-

susmaavastu kaitseda ei tehtud. Ka
nüüd ei soovinud Inglismaa seda teha.
Ja kuigi hiljem sõudsellest räägiti, mis
kartnud Bülow seda vastu võtta Riipi-
päeva pärast, kes ei oleks lubanud Saksaa
vägesid Indiasse Englise piiri kaitses saata
appi. - Saksamaa seisukoht selle lepingu
pakkumise juures on arusaadav. Leping
Ingliselega paneks Saksamaa ettenähtud
tee kinni. Seletada, et lepingut ei taheta,
kasvatans Inglise umbusku Saksamaa
vastu. Jäi vahetähtselt see: esialgu oodata
lepingu tegemisele, kuni Krügeri tele-

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIV, T. No 3790, S. 217. 10. 17. 98.
Vilhelm II: „Kui tulevikus Inglismaa tahab Euroopa
olusid silmas pida, võiks temaga leping teha.“

grammi puhul teinunud rahva ärev-
meeleolu mõlemas maades vähene-
nud. Veel palutakse Saksa poolt selle-
pärast oodata lepingu tegemisega, et viima-
sel nüüd suhted Venega hääd ja ei
ole põhjust neid niipea rikkuda!

Katsuga Inglismaa Venemaaga või Prantsuse-
ga kokku leppida, siis olla ta hädest väljas,
sest ega ükski neist kumbki karde-
tar polla. Balfour näinud leppinat
sellega, et tarris esialgu lepingu tegemi-
sega rutata ei ole.²⁾

Küsitär on, kas Inglismaa mitte
silma kirjaks ei näidanud, nagu
teeks ta Saksamaa nõuandmise

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIV, I, 3785.

²⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIV, I, 3786.

järele. Londoni Saksa saadik Hatzfeldt on kuulnud,
Inglise asumaademinister Chamberlain, kes
Saksa- Inglise lepingu tegemise kingeks oli,
usunud lepingu vastuvõtmist Saksa poolt
ja olnud üllatatud ja pahane vastupidiste
üle tagajärgede.¹⁾ Kuid lord Salisbury vaevalt
uskus endiste kogemuste tõttu Bismarcki
ajal. Ka ei võtnud lord Salisbury lepingu
üle läbirääkimistest Saksa riigimeeste
ga osa. Läbirääkimisi pidasid Balfour
ja Chamberlain lord Salisbury äraoleku
ajal puhkusel maal ja väljamaal.
Et lepingu asi nii vähe tähtis Inglis-
maale oleks olnud, et peaminister ja
ühiklasi välisminister ta teiste
hooleks jättis, ei saaks uskuda. Kuid

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIV, I, No 3789.

See leping, nagu seletati, Prantsuse ja Vene edasitungimised Aafrikas ja Aasias Inglisele tähtsatesse maa-aladesse seisma oleks pannud, oleks ta pidanud tähtis olema. Arvati, lord Salisbury ettevastuse tõttu lasunud näreda ja sõjaka iseloomuga Chamberlaini katsed teha, ise vaatama jäädes eemalt. Teisest küljest seletati, lord Salisburyle olnud armas, et Chamberlaini katse nurja läinud,¹⁾ nüüd pole tema (H. Salisbury) poliitika avaliku arvamise silmis kaotanud. Kuid raske on uskuda, et nii tõsine küsimus, nagu lord Salisbury, viigi hurid oma isialistele ohveriks oleks taanud. Jääb küsimusena, kas

¹⁾ Vgl. *Das große Politien*, Bd. XIV, I, Nr. 3786, S. 208.

Inglismaa seda lepingut üldse tõsiselt võttis. Saksamaa abil tungisid Vene- ja Prantsusmaa asunaid oma mandades edasi. Kuid lepingut neil Saksamaaga ei olnud. Ka hurid olid mitmeti vastupidised. Oli võimalik loota, et Saksamaa saab neist eemaldada. L. Aafrikas algas Buuri sõda (1899), Hiinas sai vene sõbralik keiserlik võimude ja tekkisid rahutused, Jarris oli Saksamaa Venele Hiinas vastunaelus saadida, keeni Buuride asi liivideeritud. Et Inglismaad kaugemini Aafrikas tekkida ja niikaua Aasias maid võtta, püüdis Venemaa buuride vastu poolehoidu Euroopas äratada, inglisevastast koalitsiooni lüüa, ja Siin oli tähtis, et Saksamaa ei lähenu kaasa.

Keiser Vilhelm II oli seletanud Inglise

Berliini raudteelaste Lascollesile, Saksamaa
saada nõud tugev asumaaade viik olema,
tahtku Inglismaa või mitte. Asumaa-
dega meelitas teda Inglismaa, et
seemal hoida oma vastaste hulgest.
Ja kui Balfour tähendas Bülowi nõu-
andmisele lepingupa oodata, et seda
teha võiks, kuna Chamberlain nõudis
lepingut nohe, siis vist nii Balfour
kui Salisbury olid otsustanud lepin-
gu asemel ainult läbirääkimisi
Saksamaale anda. Olen Saksamaa lepin-
gu pakku mise vastu võtnud, olen
Inglismaa selle teinud. Et Saksamaa
üldlepingu tegemise eeloleva aja
pääle tahtis lükkata, venitas ka
Inglismaa kokkulepetega, mis
Saksamaa ettepanekul asumaaade kohta tehti.

III.

M. Tasson.

Läänetes üldise lepingu tegemise Inglise-
ga edaspidise aja peäle, soovis Saksamaa
konkuleppetele jõuda üksikutes juhtu-
mistes. Küsimused olid: Portugaalia
asemaade küsimus, Samoa saarte asi
ja Jangtse oru kindlustamine Venemaa
edasi tungimise vastu. Häipis meis
küsimusis lepiti kokku: esimeses
detsembris kuul 1898a., teises - oktoobris
1899a., kolmandas - oktoobris 1900a.

Buurisõda algas oktoobri kuul 1899a.
Ettevalmistused sõjaks olid varem,
vähemalt buuride kohta on teada,
et nad ju aastad varem sõjaväru-
lust ja toidumööna sõjaks muret-
senud." Septembris (25.) 1899a. seletab

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XV, № 4462, lk. 105.

Bülow Saxe välisministeeriumile:
Täuseb Inglismaal jälle rahulootas
Transvaalis,¹⁾ ei anna ta meile
kontsessioone ei Samoaas, ei Volta²⁾
ääres ega muial. Nüüd kus neid
(inglasi) hirmutab sõja hädasoht, kus
nad keiser Vilhelm II. soovivad
Inglismaale külla, kus Ameerika
meile hää, ei tohi aega
lasta mööda minna: kanda
tuleb tapuda kuni ta tuline³⁾
Saksamaa kasutas Englise
rasket seisukorda, et temalt
järelandmisi asumaade asjus

¹⁾ Septembris 1899a. olnud Trans-
vaalis Englise ja buuride asjad kriitilise
momentini jõadnud. Die Gr. Pol. XVII, I, 643

välja pipistada, ja Inglismaad Saksamaale
lepingut pakkuma sundis
tõsiselt, pääle Venesmaa edasitungi-
mis Aasias, Transvaali küsimus.
Kuid nagu alles ilmasõja ajal teatavaks
sai, kindlustas Inglismaa selle järele,
kui ta Saksamaaga Portugaali asu-
maade asjus kokkuleppinud, viima-
sele tema asumaade pnutuma-
tuse. Saksamaa seda ei aimanud,
ja Bülow soovitas Keiser Vilhelm II.
Saksa leitnant Wertheri ettepane-
ku Persia lake ääres mõnd sõe-
punti omandada sel põhjusel
taposi lüüata, et nüüd, kus
Portugaali asumaade asi veel
teostamata, Inglismaad pakanda-
da ei või. Pöepunkte, arvab ta,

võiks küll Inglisele sääl küsida, näi-
dastes, et Saksamaa sääl Venes ja Prant-
susmaa ühine mise ära hoiab.¹⁾

Sellest võiks järeldada, et kui
Inglismaa Portugaalile ta esumaad
kindlustada võis, kuna ta nende
jagamise üle üle Saksamaaga
kõrku leppinud oli, ta seda kõrku
lepet tõsiselt ei võtnud. Et Saks-
maa riisupuste kõrku lepetega
riisupuste esumaade asjus väga
pääle käis, pidas Inglismaa,
nähtavasti, tarvilikuks temaga
kõrku kaubelda, üksikuis asjus
ka järele anda, et Saksamaad enesega
vähe-malt väliselt käis vahetavas

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIV, I, № 3996, lh. 510.
Ka Bd. XV, № 4372, lh. 383.

enesega haida. Näib, et Inglismaa, selle
järele, kui Saksamaa ta üldlepingu
pankumise tagasi lükkas, sine otsuse
tegi edaspidisteks sammudeks, kui
sarnane mitte juba enne tehtud ei
olenud ja kõrku ta lepingu pankumine
ainult silmakiri. Inglise polenud
läbirääkimiste ajal Saksamaa suhtes
mitte täielises teadmatuses: Saks-
maal on järelandumisi loota ja ta
saab hoiduma Inglismaad paham-
darrast. Sanksed usuvad,²⁾ et neist
aru ei saada ja lähavad pimesi oma
saatuselle vastu. Nende ensitus

²⁾ Die Grosse Politik, Bd. XV, № 4401, lh. 426: „Meile
võib see ainult kasulik olla, kui
Mr. Chamberlain, ilma et meie

oli, et nad liip üheskülgsest oma võid
ette nähtud sihist kinni pidasid
ja uskusid, et see siht kõige parem.
Nad uskusid, et nad niivõrd
Inglise riigimehi peeta suudavad,
kuni Saksamaa tupev küllalt
Inglismaad alla suruma. - Kõik,

omalt poolt mingi kohustuse
eneste päale võtame, lootusest kinni
peab, et meie kordemeti endid
võita laseme tema soovi järele
liidüks või vähemalt sõbraliseks
kõrvalleppeks. Kuni ta sellest loo-
tusest kinni peab nähtavasti
veel üleskannivates asumaade
küsimustes vastutulekut üles näitama
... ja ka l. Salisbury päale oma mõju maksvants tegema.

milles nad Inglise laetasid, pidi hästi
kallilt müüdnud saama. Põhjusi osati
mitmesuguseid leida. Muu seas, et
Prantsuse ja Venemaa Egiptuse küsi-
muse üles loorivad tõsta, mis Inglis-
maale supügi mitte armas. Ge-
arabis soovida seda Prantsusmaa. Vene-
ma tahtvat Inglise Prantsi juurest
eemaldada. Kuid Prantsusmaa ei mine-
vat neudega kaasa, järjekult, kait-
kerat ta Inglismaa kasusid. Kuid
Saksamaa ei tahtvat mitte Briti
teo-ori olla ja ta nõudvat oma
teenete eest tasu. Päälegi olevat see
odavam Saksamaale vastu tulla kui
sõjad teistega!"

"Die Grosse Politik, Bd. XIV, I, № 3818.

Näib nagu oleks Inglismaa näitamise, et ta Saksa sõprust väga soovib ja ootama jääb, kuni Saksaamaa edaspidi häans arvab temaga lepingusse astuda, Saksa riigimehi rühkaks teinud oma asu- vuse pääle. Kõige enam pimestas neid, nähtavasti, Jangtse leping¹⁾, mille Inglis- maa otse Venelase edasitunnimise vastu Hiinas sihtis. Selle lepinguga omandasid nii Inglis- kui Saksaamaa Lõuna-Hiinas, Jangtse jõe orus ja (alam- joorsul) jõesuus rühkused õigused kauplemises, töötasid vastastikkuu Hiina territooriumi piiratumatuse üle valvata ja, kui mõni kolmas riik territoriaalseid esõigusi Hiinas

¹⁾ 16. okt. 1900a.

saaks (mööeldud oli Venemaa), ette võetavate sammude üle enne kokku leppida.

Mõlemid pooled näisid võitnud olevat: Saksaamaa oli lepinguga toendada võinud, et ta Inglise sõber ja võis uusi asu- maid loota, Inglismaa - rahulikunalt suuridega asja lõpetamiseksle vastu vaa- data. Ometi pidi Saksa uus välisasjade riigisekretäär Richtkopen tunnistama (8 november 1900a.), et Inglismaa isegi pääle Jangtse lepingut enam Vene kui Saksa poole haidvat.¹⁾ Hiljem selgus, et Saksa mõjul väga sepane punkt²⁾ lepingustest jäänud. Nimmelt, kas see leping ainult Jangtse oru või kogu

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XVI, № 4664, Ch. 157.

²⁾ Punkt I.

Hiina kohta marsser. Nii ei tarvitsenud
Saksamaa omi vägesid mitte Neue vestus
Mandshuuriasse saata, nagu Inglis-
maa soovis. - jääb mulje, nagu
oleks mõlemil pool mingi varja-
tud mänguga tegemist. Ja kui
arvesse võtta, et lord Salisbury aru-
sai, et Saksamaa lepingute asjus
Inglasega ainult võtja tahab olla¹⁾
et ta Inglise raskest seisust aru
kasutada tahab Buuri sõja ajal,
omil aurikul²⁾ buuridele sõjavarus-
tust kätte toimetab, Põhja-Ameerika,

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIV, I, № 3798, lh. 236.

²⁾ Hinnapeetud aurik „Bundsrath“i
suhtes ei saanud vähemalt kind-

laks teha, et seal sõjavarustust ei olnud. - Die Gr. Pol. Bd. XV,
№ 4430 ja № 4431.

ühisrühigid Inglise poolt ära meelitada
piinab ja Saksa asumaade riipist räägib,
mis Inglise tahtmisesest hoolimata¹⁾
teostatakse, siis on vähe tõenäoline, et
ta Saksamaast Inglise liitlast lootis.
Saksamaad tarvitati neopina Africa
raskustest vältida rabelemises ja tõus-
na päikeses maale kindla jalaga toeta-
mises. Oli see sündinud, võis
kepi kui tüline raskuse katkesti
murda ja eemaldada.

VI.

Enimmõistus näeb sündmu-
sis ja nähtusis lõpmatuid
põhjuse-kehete ahelikke. Enim-

¹⁾ Die Grosse Politik, Bd. XIV, I, 3865, lh. 335.

änne idee, lootusis mängeldes kuob
sihtide nõidura sära. Inim-
õigus nõuab viimaste valikut.
Inhanded sündmused, sihid,
õnnekindud kannab ajalaine-
te roog. Usk oletatavasse sihti-
de särasse tumestab tõsiolud.
Hääkäigu teadlik tarkistus
piiritleb süü. Olmasõda miljo-
nid ohvaid nõudes vara ja
vere näol tõstis üles sõjasüü
ja = süüdlase küsimuse. Raske
pidi olema mõtlejale Saksa
isamaalasele ilusast ja veel
hiljuti nii lähedal seisnud
unistusest maailma valitse-
misest karmi käepa lahsti-
vistud saada ja peetud roogu

selle verise näitemängu põhjuseks.
Harjuda selle mõttega nii rutta ei
sundetud, võib olla, oldi meelega selle
poliitilise tarkuse mõju all, mis
10. juulil 1898a. asetäitja Saksa välis-
asjade riigisekretäär Saksa Londoni
saadik Hatzfeldt'ile soovitas seletab
seletada lord Salisbury'le, kes asu-
maade asjus järelanda ei taha:
neid nõudmisi ei soovat
mitte nemad, sakslased, need olla
„ajanõudmised“ (Zeitverhältnisse),
mis Saksaamaad sundivat Inglis-
maale sarnaseid nõudmisi
ette panema. Nii kalduvad
mitmed Saksa ajaloolased, isegi

¹⁾ Die große Politik, Bd. XIV, I, № 3828, lk. 290.

Friedjung¹⁾ seletama, kõik aland
põhjus-kehete rida, isiku pääle
süüdi reeretada ei saavat, kuni
neel erapooletult ajalupa murita-
vat. Peajoonetes on need seletused
keiser Vilhelm II. isiku näitsemis
mõeldud. - Sõjasõnu küsimust
lahendada ei ole käesoleva töö
ülesanne, kuid Vilhelm II. osast
kõne all olevat ajajärgul väinides
määrda minna ei saaks. Saksa-
Inglise vahetorra kujundamises
tundub ikkagi tema näsi. Sihtsi-
mis Saksa välispoliitikal eette
nähti, laskis teostada ikkagi
tema. Tema kõrvaldas kantslerid,

1) „Das Zeitalter des Imperialismus“, Bd. II.

kes selle sihi teostamiseks kohased ei
paistnud olevat. Tema oli, neda meeli-
tas meri, kelle näsul paunid tööle kogu
oma osaruse Tirpitz ja Bülow. Tema
vähutas kärsitumalt „Küna hävitami-
sele“ ja tähendas Persia kohta: „Küps-
vili! Kes te kord kogub!“ märkides
Saksamaa osaks, kui Persia kord
jagamisele tuleb, Mesopotamias.²⁾
Tema hoidis visalt kinni monarhi
võimust ja pani kõik omaad võimed
oma sihi teenistusse nii sõnas kui
kirjas, kuigi mitte igakord taga-
järged karatsustele ei vastanud.

Teisest küljest, Vilhelm II. oli vast

1) Die Grosse Politik, Bd. XVI, № 4527, l. 14.

2) Die Grosse Politik, Bd. XIV, II, № 4005, l. 518.

ainu, mille südamele Saksarügi
saatus tõega lähedal, kes instinktiiv-
selt seisunorra päästmiseks abi-
nõude järele haaras. Nüsuruustest
katsetest võiks nimetada keiser
Vilhelm II. kõne Inglismaal rüübimise
puhul (1899) Highcliffi'i lossis peetud,
hiljem "Daily Telegraphis" (1908) avaldatud
ja Björkö leping (1905). Keisri
äranetus oli, et ta oma sihile teos-
tajaid iseseisvalt valida võis.

Bismarcki loodud rüüriaparast ei
olenud nii ideaalne, et iga mees
keda hästi juhtida oleks võinud.

Püramatu võim on ainult anne-
telt püramatute näes ännistuseks.
Bülow ei tõota esialgu iseseisvalt.
Ei olekski seda temalt oodata ma-

nud, sest et ta juke demasolevat sihti
teostama nutsuti. Kuid naiske piiri-
des, mis tema tegevusele jäetud, tõimib
ta sihti Saksar Londoni saadik Hatzfeldt'i
näpunäidete järele. Hatzfeldt on ligi-
des ühenduses Holsteiniga, mis sellest
järelkõlde võiks, et kui ta Berliinis
iseäranis mõjuda terrilikus
peab, salajamate telegrammide-
ga Holsteini poole pöörab. Holstei-
nil oli mõju, nähtavasti, sellepärast,
et ta eluvõrad kavatsused suure-
sest unistajat keiser Vilhelm II. kassa
kissusid.

Nagu lüüma pandud raha, tavis-
tusi kõrvaldades, tõttas Saksamaa
oma esimärgi poole. Bülow sele-
tab, lepingut Inglisea ei olevat

teha võinud sellepärast, et siis läda
vene- ja Prantsusmaaga oleks tulnud."

Sama mõtte kuulene keiser Vilhelm II:
Inglismaa ärva unustaga, et Venel
on Saksa piiril ühe Preisi korpuse
vastas kolm vene korpust ja 9 ratta-
vää diviisiooni.²⁾ Saksemaa ei võida
ametis asumaa eest, mis Inglis-
maa temale võimaldaks, oma
kodumaad Euroopas hädase tõupata.

Õige põhjus oli ametis teine: ei
soovitud lepingut enne, kuni
Inglismaa nii nõrk, et ta Saksa
tähtsuse alla ennast paimutab.

Põhjus oli fantaseeritud ja valaku-
latsioon ebaõige.

¹⁾ Bülow, Deutsche Politik.

²⁾ Die Grosse Politik, Band XIV, I, No 3789, Oh. 216.

Kuid oludes, millistes Saksa keisririik
asus, oli võimata teisiti teha.

Selles mõttes on süü paratamatusega
tegemist. Paratamata pidi viima
sellele resultaatile monarkistlik
printsip ja vaeu Prantsusega Elless-
Lathringia pärast. Samuti ka vaade,
et rahvad iseseisvaks saada ei tohi,
vaid lütuma peavad juba olemas
olevate riikide külge. Sellest seis-
kohast oli tingitud Saksa milita-
rism ja Euroopa, isegi maailma
hegemonia mõte. Alles oma
riigikantsleri ametis aja lõpul
karatses Bülow püüda monarki
omavoli (Daily-Telegraph-sündmuse
pühul). Oma riikliku tegevuse algul
toetab Bülow, isegi vihutab viitas-

te abil keiser Vilhelm II. vahelisepamisi.

Võimaluse sarnaste Saksamaa elu-
võraste sihtide teostamiskatsetele
andis osalt Inglise selleaegse välis-
poliitika juhtimise loodus, mida
õppusega lord Salisburyle ette heideti.
Kanaaegse väsitava võitluse järel
Prantsusmaaga 18 a. s. lõpul ja 19 a. s.
algul oli Inglismaa ennest sise-
poliitiliselt ümber korraldama
püüanud (Tšartistide liikumine), aristo-
kraatlikult valitsemisviisilt
demokraatlikule üle minema
sunnitud olnud. Rüürijuhitudel
oli raske õiget seisukohta leida.
Lord Salisbury's võitlesid need
vaks voolu. Olles hinges aristo-
kraat, ei tahtnud ta Inglismaad

teiste riikide vahelkorrasse palja seada.

Tegutsedes demokraatliku mõtte valit-
semise ajajärgul, oli ta sunnitud
kehkendama oma rahva avaliku
arvamiseega. Süt tema poliitika
koivuras, mis Saksa rüürijuhiti-
dele julguse andis Saksa Euroopas
hegemoniaast unistada.

Kava:

Sissejuhatus.

I. Saksa välispoliitika siht.

1. Bülow, Saksa välispoliitika juhina.
2. Saksa välispoliitika siht.
3. Seda nähti ette.
4. Kuides kujunes ja millelt pärit Saksa poliitika siht.
5. Bülowi osa ja süü.

II. Saksa välispoliitika võtted.

1. Euroopa rahu alalhoidmine.
2. Asumaad avardamine.
3. Sõjalaerastiku loetamine.
4. Riipäeva poolehoid võitmine.
5. Saksa rüüteluse propageerimine.
6. Japetavate riikide alalhoid.

III. Riikidevahelised suhted.

1. Maailma japamise võimalused 3no riigi vahel.
2. Holmiinileping.

3. Saksa suhte Prantsuse ja teiste riikidega.

4. Ühendatud laerastin.

5. Kavatsuse osaline teostamine.

6. Inglismaa seisukoht.

IV. Seisukohtade selgitus.

1. Keli keerdvõimust.
2. Mis ja mille pärast oli elujäätine.
3. Saksa suhe Prantsuse ja teiste riikidega.
4. Euroopa riikide vahel Saksa ja Inglise vahel.
5. Buuri sõda ja Hiina mäss.

V. Saksa- Inglise lepingu võimalus.

1. Kas ettepanek tõsine.
2. Lord Salisbury pahameele põhjus.
3. Asumaade üle kokkuleppe võimalus.
4. Sakslaste pimestus.

VI. Peategelased.

1. Sõjasüü küsimus Saksa kirjanduses.
2. Vilhelm II. osavõtt Saksa- Inglise suhete kujundamises.

3. Bülow, Hatzfeldt, Holstein.

4. L. Salisbury ja Inglise poliitika mõju.

8. Harden, Deutschland, Frankreich, England.

9. Rachtahl, Bismarcks englische Bündnispolitik.

10. Reventlow, Deutschlands auswärtige Politik.

Tärvitatud kirjandus ja allikad:

a) Allikad:

1. Die Grasse Politik der Europäischen Kabinette
1871 - 1914. Käited XII - XVI.

2. Briefe Wilhelm II. an den Zaren

b) Kirjandus:

1. Friedjung, Das Zeitalter des Imperialismus.

2. Hammann, Der missverstandene Bismarck.

3. Bornhak, Deutsche Geschichte unter Kaiser
Wilhelm II.

4. Spicker-nagel, Fürst Bülow.

5. Bülow, Deutsche Politik.

6. Becker, Bismarcks Bündnispolitik.

7. Valentin, Deutschlands Aussenpolitik 1890-1918.